

УДК 343.13

М. В. Дєєвкандидат юридичних наук,
Класичний приватний університет**МЕЖІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ**

У статті розглянуто проблему визначення меж доказування, яке здійснюється в ході кримінального провадження. Доведено фактичну тотожність меж доказування та достатньої сукупності доказів, які з різних боків характеризують одне явище. Межі доказування вказують на нього шляхом окреслення певних меж, а достатність доказів вказує на це ж явище, характеризуючи його суть, зміст. Розкрито взаємодію понять “межі доказування” та “предмет доказування” за допомогою системи координат, на одній осі якої знаходиться предмет доказування, на іншій – межі доказування.

Ключові слова: межі доказування, предмет доказування, достатність доказів.

I. Вступ

Поряд з поняттям “предмет доказування” теорія доказування вводить інше поняття, пов’язане з ним і яке слугує забезпеченню достовірності встановлення обставин, які мають значення для кримінального провадження, – “межі доказування”. Незважаючи на відсутність законодавчого визначення меж доказування, саме це поняття має широкий, практично зальновизнаний вжиток серед процесуалістів. Свою увагу дослідженню такого явища у кримінальному процесі, як межі доказування, свого часу приділили такі вчені, як А. Р. Белкін, Г. Ф. Горський, Ю. М. Groшевий, А. А. Давлетов, П. С. Елькінд, В. С. Зеленецький, Ц. М. Каз, Л. М. Карнєєва, Є. Г. Коваленко, Л. Д. Кокорєв, Г. С. Колтунов, Р. В. Костенко, І. І. Котюк, М. М. Михеєнко, Г. М. Миньковський, В. В. Назаров, В. Т. Нор, Г. М. Омеляненко, Р. Д. Рахунов, В. В. Рожнова, С. В. Слинько, С. М. Стахівський, В. Г. Танасевич, В. М. Тertiшник, Л. Т. Ульянова, Ф. Н. Фаткуллін, А. А. Хмиров, С. А. Шейфер та ін. Значний інтерес з боку дослідників не призвів все ж таки до появи єдиного підходу до розуміння суті меж доказування, а тому нові дослідження в цьому напрямі залишаються актуальними до сьогодні.

II. Постановка завдання

Мета статті – проаналізувати наявний у теорії доказування матеріал щодо визначення меж доказування у кримінальному процесі, а також дослідити взаємодію цього явища із суміжними кримінально-процесуальними поняттями.

III. Результати

У процесуальній літературі поняття “межі доказування” не отримало певного сталого визначення і різні фахівці тлумачать його по-різному. Спочатку межі доказування ототожнювали з предметом доказування [18,

с. 4; 24, с. 100]. Пізніше ці два поняття почали розрізняти, але поняття “межі доказування” визначається процесуалістами набагато різноманітніше, ніж поняття “предмет доказування” і в процесуальній літературі можна зустріти такі визначення меж доказування: границі дослідження фактів, які слугують доказами [32, с. 23]; необхідна глибина дослідження обставин справи [29, с. 37]; певне коло джерел доказів та отримані з них фактичні дані, які підлягають дослідженню та оцінюванню в кожній кримінальній справі для встановлення предмета доказування [21, с. 47]; межі, в яких здійснюється збирання, перевірка та оцінювання доказів на різних стадіях процесу [11, с. 15]; ступінь доведеності шуканих фактів, дослідження всіх внутрішніх сторін і зв’язків [12, с. 104]; дії, необхідні для встановлення доказів, за допомогою яких доводять предмет доказування [27, с. 168]; необхідна і достатня сукупність доказів, яка, будучи збіраною у справі, забезпечує правильне її вирішення [30, с. 187]; межі доказування, які відображають повноту слідчих версій, що перевіряють, глибину дослідження фактів (обставин), які підлягають встановленню, обсяг доказів та їхніх джерел, обов’язкових для визнання наявності або відсутності цих фактів, та достатність обґрунтування висновків у справі [33, с. 70]; необхідна і достатня сукупність доказів, збирання яких забезпечить з’ясування всіх обставин предмета доказування [23, с. 69]; обсяг доказів та необхідних для їх отримання слідчих та судових дій, які забезпечують повне, всебічне та об’єктивне встановлення всіх компонентів предмета доказування у кожній конкретній кримінальній справі [3, с. 93-94]; індивідуальні для кожної справи факти [34, с. 9]; сукупність доказів, яка необхідна і достатня для встановлення всіх обставин, які входять до предмета доказування [26, с. 136]; межі, в яких повинен досліджуватися предмет доказування

в цілому (і кожний окремий його елемент) на основі належної до нього доказової інформації [10, с. 74]; такий обсяг доказового матеріалу (доказів і їх джерел), який забезпечує надійне, достовірне встановлення всіх обставин справи, які входять до предмета доказування, правильне вирішення справи і прийняття заходів по запобіганню злочинам [20, с. 106]; кількість обставин і доказів, яка необхідна і достатня для з'ясування всіх юридичних властивостей об'єкта, які становлять предмет пізнання за кримінальною справою [6, с. 102]; межі обвинувальної тези, доказів та суджень, які показують необхідний зв'язок між доказом та обвинувальною тезою [7, с. 16]; межі пізнавальної діяльності слідчого та суду, які визначаються моментом, коли мета доказування виявляється досягнутою, тобто коли з необхідним ступенем надійності (ймовірно або достовірно) встановлені обставини, які підлягають встановленню [35, с. 30]; стани ймовірного або достовірного знання, яке досягається в процесі кримінально-процесуального пізнання [15, с. 5]; ступінь достатності й достовірності системи доказів, яка дає змогу зробити однозначний та неспростовний висновок як по кожному з елементів предмета доказування, так і у справі загалом [31, с. 53]; достатність доказів, доведеність необхідних для встановлення істини обставин [2, с. 23]; межі, в яких повинен досліджуватися предмет доказування загалом (і кожний окремий його елемент) на основі належної до нього доказової інформації [8, с. 70]; така сукупність доказів та їх процесуальних джерел, зібрання і дослідження яких забезпечить повне і якісне встановлення усіх обставин предмета доказування та прийняття обґрунтованого рішення у кримінальній справі [28, с. 37]; такий обсяг доказів, який забезпечує надійне, достовірне встановлення усіх обставин, що належать до предмета доказування та необхідні для правильного вирішення справи [22, с. 197]; такий обсяг доказів, який є достатнім для встановлення всіх обставин, належних до предмета доказування та правильного вирішення справи [25, с. 80]; необхідна і достатня сукупність доказів, зібраних по справі, які забезпечують правильне її вирішення [13, с. 115]; межі, в яких необхідно досліджувати предмет доказування в цілому (і кожний окремий його елемент), на підставі належної до нього доказової інформації [9, с. 207]; така сукупність доказів та їх джерел, зібрання і дослідження яких забезпечить повне та якісне встановлення усіх обставин предмета доказування та прийняття обґрунтованого рішення у кримінальній справі [4, с. 42], межі дослідження обставин, що підлягають доказуванню, ступінь їх обґрунтованості, дослі-

дження всіх внутрішніх сторін і зв'язків [16, с. 65].

Як бачимо, одностайності серед науковців щодо поняття меж доказування немає. Але для переважної більшості наведених визначень, як правильно зазначають Ф. М. Кудін та Р. В. Костенко, з гносеологічної точки зору, квінтесенцією поняття “межі доказування” слід вважати сукупність достатніх доказів, яка виступає засобом достовірного пізнання обставин предмета доказування. Таку ж роль у гносеологічному плані відіграють допустимі, належні та достовірні докази, які є підґрунтям поняття “достатність доказів”. Навряд чи треба говорити, що в такому разі фактично немає будь-якої суттєвої різниці між “межами доказування” та “достатністю доказів” [17, с. 61]. Ситуація, коли, з одного боку, в теорії доказування накопичилося багато різних визначень одного й того самого поняття – “межі доказування”, а з другого – спостерігається спорідненість понять “межі доказування” та “достатність доказів” навіть призвела до пропозиції відмовитися від поняття “межі доказування” та зосередити зусилля на розробці поняття достатності доказів [1, с. 22]. Треба зазначити, що проблема визначення меж доказування тісно пов'язана з проблемою визначення предмета доказування і відповідь на запитання, що таке межі доказування, шукають процесуалісти саме через співвідношення цих двох понять. Найчастіше для пояснення співвідношення предмета доказування та меж доказування використовують категорії “мета – засіб”, але є й спроби використати інші категорії: “форма – зміст” [17, с. 63], “сутність – явище”, “спільне – одичне” або “якість – кількість” [6, с. 100].

Отже, поняття “межі доказування” неможливо розглядати у відриві від поняття “предмет доказування”. На нашу думку, правильним є твердження Л. М. Карнєєвої, про те, що межі доказування – це також межі дослідження, але визначаються вони немов би в іншій площині. Якщо предмет доказування розглядати як межі дослідження обставин справи по горизонталі, то межі доказування, які визначають глибину їх дослідження, можна умовно визначити як межі по вертикалі. Межі визначаються сукупністю доказів, необхідних для визнання обставин, які входять до предмета доказування, достатньо встановленими [12, с. 104].

За семантико-морфемним аналізом термін “межі доказування” передбачає наявність принаймні двох “меж” – оскільки слово “межа” використовується в множині. Слушною є думка про те, що саме слово “межа” означає максимум і надає можливість обмежитися якимось мінімумом обставин [24, с. 100].

Підсумовуючи зазначене, можна уявити собі співвідношення предмета доказування і меж доказування у вигляді системи координат, на одній осі якої знаходиться предмет доказування, на іншій – межі доказування. Чим далі просуватися по осі меж доказування, тим більш глибоко і детально будуть встановлюватися елементи предмета доказування, тим більше доказів буде зібрано у кримінальному провадженні і тим більшою буде їхня значущість. Під час доказування, за мірою накопичення доказів буде відбуватися процес пізнання – процес, який буде проходити від незнання до знання, при цьому важливо усвідомлювати, що перехід від незнання до знання відбувається не одно-моментно, вибухоподібно, а поволі, поступово, і між незнанням та знанням лежить знання неповне, невичерпне. Станам незнання та неповного знання відповідає стан ймовірного характеру наших знань, висновків, а стану знання – стан достовірних знань та висновків. Оскільки пізнання обставин кримінального провадження відбувається за допомогою доказів, то станам незнання та неповного знання, а відповідно і ймовірних висновків, відповідає стан недостатності доказів, коли з наявної сукупності доказів можна зробити тільки ймовірні, правдоподібні висновки. У процесі подальшого доказування, зі збільшенням кількості доказів та їх значущості, у розпорядженні суб'єкта доказування з'являється достатня сукупність доказів, тобто, з переходом стану недостатності доказів до стану достатності відбувається одночасний перехід і до стану знання, і, відповідно – стану достовірних знань та висновків. З переходом до стану знання та достовірних знань і висновків процес доказування може і не завершитися, а продовжуватися і надалі. Таке продовження вже не може вплинути на характер знань, які будуть у розпорядженні суб'єкта доказування – вони залишаться достовірними, але, враховуючи специфіку процесу доказування, стан достатності доказів перейде в стан надмірності доказів, а далі – і в стан невинуватості надмірності доказів. Враховуючи таку шкалу накопичення доказів і корелюючих їм станів знань та висновків підсумуємо: нижня межа доказування відповідає точці переходу стану недостатності доказів в стан достатності, а верхня межа доказування – точці переходу стану достатності доказів у стан їхньої надмірності. Враховуючи те, що на практиці неможливо заздалегідь досить чітко й точно визначити оптимальну сукупність доказів і певний “запас міцності” доказового матеріалу часто є навіть необхідним, слід визнати згубним і неприпустимим стан, коли зібрана саме невинуватості надмірна кількість доказів. Невинуватості треба вважати таку надмірність доказів, коли до

меж доказування включають фактичні дані, які встановлюють обставини, вже достовірно встановлені, або які встановлюють обставини, пізнання яких у кримінальному провадженні не вимагає процесуального доказування, або які фіксують завідомо відомою неможливістю отримання доказів певного виду. Автори “Теорії доказів в радянському кримінальному процесі” називають серед таких фактичних даних ще й такі, які не належать до обставин справи, а також такі, які недопустимі в силу процесуальних правил доказування [30, с. 192-193]. На нашу думку, фактичні дані, які не належать до обставин кримінального провадження, не стосуються будь-якого елемента предмета доказування, відповідно не мають властивості належності, а тому статус кримінально-процесуальних доказів отримати не можуть. Хоча, погоджуємося з науковцями, зібрана сукупність доказів до певного моменту дає всі підстави вважати певні обставини належними або неналежними до справи, ця оцінка до завершення доказування завжди є лише попередньою і піддається перевірці [30, с. 193]. Проте, якщо неналежність певних фактичних даних безсумнівно встановлена, висновок може бути лише один – вони доказами не є. Те саме можна сказати і про фактичні дані, які недопустимі в силу порушення процесуальних правил доказування, – вони також не є доказами, але вже через їхню недопустимість.

Викладена позиція знаходить підтримку серед українських процесуалістів, зокрема В. С. Зеленецький зазначає, що при встановленні достатньої сукупності доказів процес доказування припиняється, оскільки в ході кримінально-процесуального провадження досягнута можливість прийняття законного та обґрунтованого рішення. За наявності недостатньої сукупності доказів, навпаки, процес доказування повинен бути продовжений до отримання необхідної сукупності доказів, тобто тієї, яка необхідна для прийняття законного та обґрунтованого рішення. При досягненні такої мети відбувається трансформація недостатньої сукупності доказів на достатню сукупність. Зрозуміло, що при отриманні сукупності доказів зазначеної якісної визначеності процес доказування повинен бути припинений, оскільки його продовження призведе до формування не потрібної, а тому надмірної сукупності доказів, настання тих чи інших негативних наслідків [8, с. 74]. Говорячи про негативні наслідки надмірних доказів, Ю. М. Грошевий слушно зазначає, що надмірна кількість доказів утруднює встановлення істини, відволікає увагу судді та учасників судового розгляду від дослідження основних питань кримінальної справи, а тим самим знижує і виховний ефект судової діяльності [5, с. 127].

Встановлення оптимальних меж доказування передбачає, що всі обставини, які впливають на вирішення справи, по суті глибоко та повно досліджені, причому це зроблено за мінімально можливої витрати сил та часу. Якщо фактично встановлені межі доказування вужчі за потрібні, то справа досліджується неповно, що перешкоджає винесенню правильного рішення. Якщо фактичні межі доказування визначені більш широко, ніж це диктувалося конкретними обставинами справи, то це загромождає слідство непотрібними даними, призводить до марного витрачання часу та сил [19, с. 7-8].

Невиправдана надмірність доказового матеріалу, так само як і його недостатність, може становити серйозну небезпеку. Надто широкі межі доказування невиправдано затягують досудове розслідування та судовий розгляд. Крім того, надто широкі межі доказування нерідко ставлять під загрозу переконливість вироку, ускладнюють перевірку обґрунтованості висновків слідства та суду, не дають змоги присутнім в залі суду розібратися у справі, зрозуміти правильність рішення. Нерідко таке захарашення негативно позначається і на правильності самого рішення: адже збирання непотрібних для вирішення справи матеріалів заважає цілеспрямованості слідства та судового розгляду, викривляє перспективу справи, відволікає від збирання доказів, дійсно необхідних для з'ясування суттєвих обставин [30, с. 192].

Водночас певна надмірність доказів у справі практично неминуча у зв'язку із вимогою надійності їх системи (сукупності). Практично наявність певної кількості "резервних" доказів має місце в кожному конкретному випадку [30, с. 193].

Стосовно співвідношення меж доказування під час досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження ми вважаємо правильною точку зору, відповідно до якої межі доказування повинні бути однакові як на досудовому розслідуванні, так і в судовому розгляді [14, с. 70].

IV. Висновки

Отже, зробимо висновок щодо співвідношення понять "межі доказування" та "достатність доказів". На нашу думку, вона підлягає такому вирішенню. Пізнання предмета доказування у кримінальному провадженні здійснюють за допомогою доказів, причому певної їх сукупності, яка називається достатньою. Взявши до уваги те, що поняття "предмет доказування" та "межі доказування" співвідносяться між собою як мета і засіб, отримаємо висновок: і поняття "межі доказування", і поняття "достатність доказів" з різних боків характеризують одне й те саме явище: межі доказування вказують на нього шляхом окреслення певних

меж, у яких знаходиться позначуване явище, а достатність доказів вказує на це ж явище, характеризуючи його суть, зміст. Межі доказування немовби виділяють, виокремлюють зі всієї гіпотетично можливої сукупності доказів саме достатню їх сукупність, відмежовуючи її, з одного боку, від недостатньої сукупності доказів, а з іншого – від надмірної. Саме між цими двома межами і лежить достатня сукупність доказів, знаходиться достатність доказів.

Список використаної літератури

1. Банин В. А. К вопросу о предмете и пределах доказывания в советском уголовном процессе / В. А. Банин // Проблемы доказательственной деятельности по уголовным делам. – Красноярск, 1987.
2. Белкин А. Р. Теория доказывания. Научно-методическое пособие / А. Р. Белкин. – Москва : Норма, 1999. – 429 с.
3. Горский Г. Ф. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе / Г. Ф. Горский, Л. Д. Кокорев, П. С. Элькинд. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1978. – 303 с.
4. Грошевий Ю. М. Докази і доказування у кримінальному процесі : наук.-практ. посіб. / Ю. М. Грошевий, С. М. Стахівський. – Київ : КНТ, Видавець Фурса С. Я., 2006. – 272 с.
5. Грошевой Ю. М. Проблемы формирования судебного убеждения в уголовном судопроизводстве // Ю. М. Грошевой. – Харьков : Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1975. – 144 с.
6. Давлетов А. А. Основы уголовно-процессуального познания / А. А. Давлетов. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1991. – 152 с.
7. Джатиев В. О некоторых вопросах теории доказательств, обвинения и защиты / В. Джатиев // Рос. юстиция. – 1994. – № 8. – С. 16.
8. Зеленецкий В. С. Проблемы формирования совокупности доказательств в уголовном процессе : монография / В. С. Зеленецкий. – Харьков : Восточно-региональный центр гуманитарно-образовательных инициатив, 2004. – 108 с.
9. Зеленецкий В. С. Теория и практика обоснования решений в уголовном процессе Украины / В. С. Зеленецкий, Н. В. Глинская. – Харьков : Страйд, 2006. – 336 с.
10. Зеленецкий В. С. Пределы исследования предмета доказывания в советском уголовном процессе / В. С. Зеленецкий, Г. С. Колтунов // Проблемы социалистической законности. – 1982. – Вып. 10. – С. 69–74.
11. Каз Ц. М. Субъекты доказывания в советском уголовном процессе / Ц. М. Каз. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1968. – 68 с.

12. Карнеева Л. М. Привлечение в качестве обвиняемого / Л. М. Карнеева. – Москва : Госюриздат, 1962. – 93 с.
13. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України : підручник / Є. Г. Коваленко. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 632 с.
14. Колбая Г. Н. Соотношение предварительного следствия и судебного разбирательства / Г. Н. Колбая. – Москва : Юрид. лит., 1975. – 152 с.
15. Костенко Р. В. Достаточность доказательств в российском уголовном процессе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Г. Н. Колбая. – Краснодар, 1998. – 22 с.
16. Котюк І. І. Теорія судового пізнання / І. І. Котюк. – Київ : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2006. – 435 с.
17. Кудин Ф. М. Достаточность доказательств в уголовном процессе : монография / Ф. М. Кудин, Р. В. Костенко. – Краснодар, 2000. – 160 с.
18. Миньковский Г. М. Пределы доказывания в советском уголовном процессе / Г. М. Миньковский. – Москва : Госюриздат, 1956. – 115 с.
19. Михайловская И. Некоторые вопросы теории судебных доказательств / И. Михайловская, И. Петрухин // Сов. юстиция. – 1964. – № 15. – С. 5–8.
20. Михеенко М. М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве / М. М. Михеенко. – Киев : Вища школа, 1984. – 134 с.
21. Мосесян Г. Об актуальных вопросах теории судебных доказательств в уголовном процессе / Г. Мосесян // Соц. законность. – 1964. – № 3. – С. 47.
22. Назаров В. В. Кримінальний процес України : підручник / В. В. Назаров, Г. М. Омеляненко. – Київ : Юридична думка, 2005. – 548 с.
23. Нор В. Т. Проблемы теории и практики судебных доказаний / В. Т. Нор. – Львів : Вища школа, 1978. – 111 с.
24. Рахунов Р. Д. О понятии доказательства и главном факте доказывания / Р. Д. Рахунов // Сов. государство и право. – 1965. – № 12. – С. 96–101.
25. Рожнова В. В. Кримінально-процесуальне право України / В. В. Рожнова. – Київ : Вид. Паливода А. В., 2006. – 256 с.
26. Советский уголовный процесс. – Москва : Юрид. лит., 1980. – 568 с.
27. Советский уголовный процесс. Общая часть. – Москва : ВШ МВД СССР, 1973. – 253 с.
28. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія / С. М. Стахівський. – Київ, 2005. – 272 с.
29. Танасевич В. Г. Пределы и предмет доказывания по уголовному делу / В. Г. Танасевич // Практика применения нового уголовно-процессуального законодательства. – Москва, 1962.
30. Теория доказательств в советском уголовном процессе / отв. ред. Н. В. Жогин. – Москва : Юрид. лит., 1973. – 736 с.
31. Тертышник М. В. Теория доказательств: учебное издание / М. В. Тертышник, С. В. Слинько. – Харьков : Арсис, 1998. – 256 с.
32. Ульянова Л. Т. Оценка доказательств судом первой инстанции / Л. Т. Ульянова. – Москва : Госюриздат, 1959. – 168 с.
33. Фаткуллин Ф. Н. Общие проблемы процессуального доказывания / Ф. Н. Фаткуллин. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1973. – 176 с.
34. Хмыров А. А. Косвенные доказательства / А. А. Хмыров. – Москва : Юрид. лит., 1979. – 183 с.
35. Шейфер С. А. Доказательства и доказывание по уголовным делам: проблемы теории и правового регулирования / С. А. Шейфер. – Тольятти : Волжский ун-т им. В. Н. Татищева, 1997. – 92 с.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2015.

Деев М. В. Пределы уголовно-процессуального доказывания

В статье исследуется проблема определения пределов доказывания, осуществляемого в ходе уголовного производства. Делается вывод о фактическом тождестве пределов доказывания и достаточной совокупности доказательств, которые с разных сторон характеризуют одно и то же явление. Пределы доказывания указывают на него путем очерчивания определенных рамок, а достаточность доказательств указывает на это же явление, характеризуя его суть, содержание. Раскрывается взаимодействие понятий “пределы доказывания” и “предмет доказывания” с помощью системы координат, на одной оси которой находится предмет доказывания, а на другой – пределы доказывания.

Ключевые слова: пределы доказывания, предмет доказывания, достаточность доказательств.

Dyeyev M. Limits of Criminal Procedural Proof

This article focuses on the notion of limits of proof in the criminal proceeding. The article concludes that in fact, notion of limits of proof is identical to notion of sufficient weight of evidence. This being the

case, it is not possible to discuss notion of "limits of proof" separately from "fact to be proven". The article offers to discover interaction between the above notions of criminal process based on system of axes of coordinates, on one of which lies fact to be proven and on another – limits of proof. The more one moves along the axe of limits of proof, the more evidences is collected in the case and the more significant they are. In the course of proof, according to obtain evidences, the cognitive process will take place from non acquaintance to knowledge, where incomplete, partial knowledge lies in between. Non acquaintance and incomplete knowledge corresponds to probable nature of our knowledge, while state of knowledge – to state of true knowledge and conclusions. As cognitive process of the criminal case circumstances occurs by means of evidences, the insufficient evidences, based on which only probable, feasible conclusions could be reached, corresponds to states of non acquaintance and incomplete knowledge, and consequently to state of probable conclusions. Further in the course of proof, as a number of evidences and their significance increases, a party of proof receives sufficient body of evidences. In other words, as soon as there are sufficient evidences in the case, the state of incomplete knowledge changes to state of knowledge, and, consequently, to state of true knowledge and conclusions. With transformation to state of knowledge and true knowledge the process of proof can be continued further. In such situation it will not be possible to affect the nature of knowledge which are known to party of proof, such knowledge remain true. Nevertheless, taking into consideration distinctiveness of process of proof, the state of sufficient evidences will transform to state of excessive evidences and further to state of unjustified excessive evidences.

Key words: limits of proof, fact to be proven, sufficient proof.